

Stresstest huishoudens

Een forse groep huishoudens komt na inkomensverlies snel in de financiële problemen, ondanks het sociale vangnet van de WW en de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandige ondernemers (Tozo). Ruim 100.000 huishoudens kunnen na verlies van werk binnen een half jaar hun maandlasten niet meer dragen. 73.000 hebben die grens na hooguit drie maanden al bereikt. Zelfstandigen zijn extra kwetsbaar, zelfs met Tozo.

Coronapublicatie

In deze reeks publicaties belicht het CPB de economische gevolgen van de coronacrisis

CPB/AFM coronapublicatie

Marente Vlekke, Henk-Wim de Boer, (CPB)
Jarst Weda, Alexandra van Geen (AFM)

september 2020

Samenvatting

In deze stresstest onderzoeken we de financiële schokbestendigheid van huishoudens. We onderzoeken of het huishouden na een inkomensschok nog steeds de vaste en noodzakelijke lasten kan betalen. Als dat niet het geval is, moet het huishouden een beroep doen op het vrij beschikbare vermogen. Hieruit volgt een zogeheten ‘uitzinkingtermijn’: het aantal maanden dat een huishouden zijn vaste en noodzakelijke lasten kan blijven betalen totdat de financiële reserves zijn uitgeput. De stresstest gaat na hoeveel huishoudens in geval van werkloosheid in financiële problemen zouden komen, maar doet geen uitspraken over het aantal huishoudens dat daadwerkelijk in de problemen komt.

Zelfstandigen zijn kwetsbaarder voor inkomensverlies dan werknemers. In Nederland worden werknemers tegen een inkomensterugval door werkloosheid beschermd door de WW. Voor zelfstandigen is er geen voorziening voor werkloosheid, anders dan de (bijzondere) bijstand of bbz, die gebonden zijn aan strikte voorwaarden. Zelfstandigen zouden daarom zelf een buffer moeten aanleggen voor tegenslag, maar doen dat lang niet altijd. Daarom heeft de directe inkomensondersteuning van de overheid vanwege corona, in de vorm van de Tozo-regeling, zich vooral gericht op zelfstandigen. In deze analyse vergelijken we de situatie zonder inkomenssteun met de situatie van de nieuw ingevoerde Tozo-regeling.

Zonder inkomenssteun zou een aanzienlijk deel van de zelfstandigen bij omzetverlies op korte termijn in de financiële problemen raken; daarmee legt deze stresstest een beperkte schokbestendigheid onder een fors deel van de zelfstandigen bloot. Als een zelfstandige hoofdkostwinner zijn of haar hoofdkomen verliest, zouden zonder enige vorm van overheidssteun 87 duizend huishoudens een uitzinkingtermijn hebben van maximaal een halfjaar, waarvan 66 duizend huishoudens al binnen drie maanden niet meer rond zouden kunnen komen. Door de huidige Tozo 2 worden deze aantallen meer dan gehalveerd.

Ondanks de WW voor werknemers en de Tozo voor zelfstandigen, is er nog steeds een kwetsbare groep die na inkomensverlies snel in de problemen komt. Met medeneming van het reguliere sociale zekerheidsbeleid en Tozo 2 kan de meerderheid van de Nederlandse huishoudens zijn vaste en strikt noodzakelijke lasten blijven betalen na een inkomensterugval. Ongeveer 106 duizend huishoudens hebben binnen een halfjaar te weinig financiële middelen om hun maandlasten te dragen. Het gaat om 35 duizend huishoudens waarvan de hoofdkostwinner zelfstandige is en 71 duizend huishoudens waarvan de hoofdkostwinner werknemer is. Van deze groep kunnen 73 duizend huishoudens (25 duizend zelfstandigen en 48 duizend werknemers) maximaal drie maanden rondkomen.

Onder zelfstandigen is het inkomen van de partner een belangrijke buffer om een inkomensterugval op te vangen. Dit kan worden gezien als een ‘informele verzekering’ tegen inkomensschokken. Als we uitgaan van de Tozo-regeling en zowel de zelfstandige hoofdkostwinner als diens partner al het inkomen verliezen, dan neemt het aantal huishoudens met een uitzinkingtermijn van maximaal een halfjaar toe van 35 naar 46 duizend. Het aantal huishoudens met een uitzinkingtermijn van hooguit drie maanden neemt toe van 25 naar 33 duizend.

In de stresstest bepalen we de maximale uitzinkingtermijn; deze kan in de praktijk korter zijn. We kijken naar wat een huishouden *minimaal* nodig heeft om een periode van inkomensverlies door te komen. Daarbij gaan we ervan uit dat huishoudens al hun niet-noodzakelijke uitgaven direct stopzetten, dat zij niet met onvoorziene of incidentele uitgaven worden geconfronteerd, en dat zij hun vrij beschikbare vermogen volledig inzetten om hun maandelijkse tekorten te dekken. Ook nemen we aan dat alle huishoudens de toeslagen aanvragen waar ze recht op hebben, dat deze direct worden toegekend en dat het huishouden

belasting afdraagt op basis van een jaarinkomen na de inkomensschok. Tot slot kunnen we niet alle vaste lasten waarnemen, waaronder aflossingen op schulden anders dan de hypotheek.

De individuele impact voor kwetsbare huishoudens die daadwerkelijk met een inkomensschok te maken krijgen is groot en hun handelingsperspectieven zijn beperkt. De huishoudens met de kortste uitzingtermijnen hebben ook een hogere kans om in deze crisis hun inkomen te verliezen. Na de schok zijn de lasten van huishoudens met een korte uitzingtermijn in doorsnee 10% (voor werknemers) tot 40% (voor zelfstandigen) hoger dan hun inkomen. Als de inkomensschok eenmaal heeft plaatsgevonden, is er voor deze groep niet of nauwelijks ruimte om de financiële positie te verbeteren.

Eventueel aanvullend beleid is idealiter gericht op specifieke kwetsbare groepen en houdt rekening met de oorzaken van hun kwetsbaarheid. Onder zelfstandigen is het aandeel huishoudens met een beperkte schokbestendigheid groter dan onder werknemers. In het kader van *voorkomen* kan een deel van deze kwetsbare huishoudens financieel weerbaarder worden door hen te stimuleren om een grotere liquide buffer aan te leggen. Een deel van de kwetsbare huishoudens heeft echter structureel te weinig inkomen om financiële reserves op te bouwen. Voor deze groep 'werkende armen' liggen preventieve oplossingen onder andere in aanpassingen aan fiscale en sociale zekerheidsregelingen en investeren in duurzame inzetbaarheid. In het kader van *genezen* is voor huishoudens met een korte uitzingtermijn mogelijk aanvullende ondersteuning nodig op het moment dat zij werkloos raken. Ook zijn zij gebaat bij begeleiding in het succesvol aanvragen van toeslagen, mocht er sprake zijn van niet-gebruik. Tot slot is het zaak om signalen van financiële kwetsbaarheid – waaronder betalingsachterstanden – tijdig op te volgen om te voorkomen dat de (financiële) situatie van deze huishoudens verder verslechtert.

1 Inleiding

De coronacrisis heeft potentieel grote gevolgen voor het financieel welzijn van Nederlandse huishoudens. Dit komt omdat de vraag naar arbeid afneemt in sectoren waar sprake is van langdurige productiedaling (Van den Berge et al., 2020). Voor werknemers die werkloos raken en zelfstandigen die met omzetverlies of zelfs faillissement te maken krijgen, kan dit een forse daling van hun inkomen betekenen. Huishoudens kunnen hun uitgaven daarentegen slechts beperkt terugbrengen: een groot deel is vast (zoals hypotheeklasten en huur) of noodzakelijk (zoals voeding). Op het moment dat de maandlasten groter zijn dan het gedaalde inkomen, zal het huishouden een beroep moeten doen op het vrij beschikbare vermogen om rond te komen.

In deze stresstest onderzoeken we onder verschillende scenario's de impact van werkverlies op de financiële weerbaarheid van huishoudens. Uit eerder onderzoek weten we dat er grote verschillen zijn tussen huishoudens voor wat betreft het percentage van hun inkomen dat ze kwijt zijn aan vaste en noodzakelijke lasten, en hun financiële reserves om een inkomensdaling en onvoorziene/incidentele uitgaven op te vangen (AFM, 2020). In deze analyse gaan we na welke implicaties dat heeft als een of meerdere kostwinners in het huishouden met inkomensverlies te kampen krijgt/krijgen. Daarbij kijken we telkens of het huishouden na de inkomensschok nog steeds de vaste en noodzakelijke lasten kan betalen. Als dat niet het geval is, spreken we van een *begrotingstekort* en moet het huishouden een beroep doen op het vrij beschikbare vermogen. Hieruit volgt een zogeheten *uitzinkingstermijn*: het aantal maanden dat een huishouden zijn vaste en noodzakelijke lasten kan blijven betalen totdat de financiële reserves zijn uitgeput. We spreken van *nauwelijks schokbestendig* als de uitzinkingstermijn drie maanden of korter is en van *beperkt schokbestendig* bij een uitzinkingstermijn van maximaal een halfjaar. Daarbij houden we er rekening mee dat werknemers na de inkomensschok recht hebben op een WW-uitkering en zelfstandigen op de Tijdelijke overbruggingsregeling voor zelfstandige ondernemers (Tozo). Tevens houden we voor alle huishoudens rekening met het recht op (hogere) toeslagen en met een lagere belastingafdracht.

De stresstest gaat na hoeveel huishoudens in geval van werkloosheid in financiële problemen *zouden* komen, maar doet geen uitspraken over het aantal huishoudens dat daadwerkelijk in de problemen komt. Een stresstest gaat uit van een wat-als-benadering: wat gebeurt er als de kostwinners in een huishouden (deels) hun werk en dus hun inkomen verliezen? Dit betekent dat er geen prognoses worden gedaan over hoeveel (en welke) huishoudens daadwerkelijk met werkloosheid en inkomensverlies te maken krijgen. Bovendien zijn anticipatie-effecten (gedragseffecten zoals consumptie-uitstel/-afstel gemotiveerd door de vrees om inkomen te verliezen) niet meegenomen.

Het rapport is als volgt opgebouwd: In paragraaf 2 bespreken we de methodologie, de stresstest, de gebruikte data en lichten we de scenario's toe. Paragraaf 3 bevat de uitkomsten van de stresstest en de kenmerken van kwetsbare huishoudens. Paragraaf 4 bespreekt de belangrijkste conclusies, alsmede de beleidsimplicaties en mogelijke oplossingsrichtingen.

2 Methodologie

2.1 Mimosi

De berekeningen zijn uitgevoerd met het microsimulatiemodel Mimosi van het CPB. Met de uitkomsten van Mimosi kunnen de mogelijke gevolgen van beleid voor de koopkracht en marginale belastingdruk van huishoudens geschat worden. Ook wordt het model gebruikt om de budgettaire effecten van beleid te ramen. Mimosi is een microsimulatiemodel dat het Nederlandse ‘bruto-nettotraject’ toepast op de inkomensgegevens van individuele personen. Koot et al. (2016) bevat een uitgebreide beschrijving van het model Mimosi.

De data die we in Mimosi gebruiken is een steekproef van de CBS-microdata van het jaar 2016. Het betreft een representatieve steekproef van ongeveer 100 duizend huishoudens die vergelijkbaar is met het IPO, het Inkomenspanelbestand van het CBS.¹ Het CBS heeft deze microdataset verrijkt met extra informatie over onder meer het vermogen, kosten van kinderopvang, de WOZ-waarde van de woning, en de betaalde huur. Aangezien het databestand gegevens over het jaar 2016 bevat, indexeren we alle geldelijke variabelen om een analyse op het jaar 2020 te kunnen doen.

2.2 Stresstest-methodologie

We analyseren de gevolgen van een negatieve inkomensschok voor zelfstandigen en werknemers. Onze groep zelfstandigen bestaat uit IB-ondernemers (met of zonder eigen onderneming² en met of zonder personeel) met winst als hoofdkomen. In Nederland hebben circa 622 duizend huishoudens een zelfstandige als hoofdkostwinner. Ongeveer 4,5 miljoen huishoudens hebben een werknemer als hoofdkostwinner.

In Mimosi simuleren we de gevolgen voor het *besteedbaar* inkomen van een schok van het *bruto* loon of winst. We simuleren een situatie waarin werkenden hun bruto loon of winst, of beide inkomensbronnen verliezen. Na deze schok van het bruto inkomen past Mimosi een ‘bruto-nettotraject’ toe waarin een passende uitkering toegekend wordt (de Tozo voor zelfstandigen, en WW en daarna eventueel bijstand voor werknemers, zie paragraaf 2.3). Het model berekent op basis van het nieuwe geschokte bruto inkomen wat de gevolgen zijn voor de te betalen belastingen, de te ontvangen belastingkortingen en de hoogte van de toeslagen. Het bruto-nettotraject hangt naast het inkomen ook af van de aanwezigheid van een (werkende) partner en/of kinderen, de woonsituatie en het vermogen. De berekeningen zijn gebaseerd op het belastingen- en toeslagenstelsel anno 2020.

Om uit te rekenen hoe lang huishoudens hun vaste lasten kunnen blijven betalen na een inkomensschok, gebruiken we data over de vaste en noodzakelijke lasten. Informatie over de huur,

¹ We nemen niet alle huishoudens mee: we passen de zogenaamde ‘koopkrachtselectie’ toe waarin onrealistisch lage inkomens uit het bestand gefilterd worden. Dit betreft bijvoorbeeld studenten waarvoor we niet alle inkomensgegevens hebben, personen met onvolledige jaarinkomens en institutionele huishoudens. Als we deze selectie uitzetten neemt het percentage huishoudens met een beperkte uitzingtermijn (12 maanden of minder) toe met slechts een halve procentpunt of minder. De resultaten zijn daarom robuust voor het wel of niet hanteren van de koopkrachtselectie.

² Tot de IB-ondernemers behoren ook freelancers. Zij hebben geen eigen onderneming en bij hen is zodoende formeel geen sprake van ondernemerschap voor de inkomstenbelasting. Zij worden ook wel *resultaatgenieters* genoemd en worden belast alsof ze ondernemers zijn, echter zonder dat zij recht hebben op bepaalde faciliteiten, zoals de zelfstandigenaftrek, willekeurige afschrijving of de investeringsaftrek.

hypotheekrente, rentelasten van overige schulden, zorgkosten, en elektra- en gasverbruik is aanwezig in het maatwerkbestand. De overige vaste en noodzakelijke lasten schatten we bij met behulp van microdata.³ De noodzakelijke voedingslasten per huishouden worden benaderd door de richtlijnen van het Voedingscentrum over de gemiddelde voedingskosten per persoon, afhankelijk van hun leeftijd en geslacht.⁴ De schattingen van deze lasten zijn met enige onzekerheid omgeven. Daarnaast kunnen niet alle vaste en noodzakelijke lasten geobserveerd worden, in het bijzonder de aflossingen op schulden anders dan de hypotheek. Zie hiervoor ook bijlage A.

Voor huishoudens met een begrotingstekort berekenen we de ‘uitzingtonermijn’, die aangeeft hoe lang huishoudens het volhouden om de vaste lasten te betalen met hun vermogen. We kijken welke huishoudens na de schok hun vaste lasten nog kunnen betalen met hun nieuwe, lagere besteedbare inkomen. Als de vaste lasten per maand hoger zijn dan het besteedbare inkomen, dan is er sprake van een begrotingstekort. Huishoudens die met een begrotingstekort te kampen krijgen, moeten hun vermogen⁵ aanspreken om hun vaste lasten te kunnen blijven betalen. De zogeheten ‘uitzingtonermijn’ laat dan zien hoe lang huishoudens dit kunnen volhouden.

Tijdens het uitzingen gaan huishoudens in de overlevingsstand. Met uitzingen doelen we niet op het behouden van een gebruikelijke of redelijk geachte levensstandaard, en niet op het in stand houden van voldoende vermogen, maar puur op het al dan niet kunnen overbruggen van een crisissituatie. Geconfronteerd met de keuze tussen vaste en noodzakelijke lasten blijven betalen (waaronder voeding en een dak boven het hoofd) en geld apart houden voor onvoorziene uitgaven of periodieke uitgaven die pas ver(der) in de toekomst liggen, zullen de meeste huishoudens immers voor het eerste kiezen en wordt het spaarpotje voor onvoorziene of periodieke uitgaven dus ingezet als inkomensbuffer.⁶ Huishoudens die voor onverwachte uitgaven komen te staan, bijvoorbeeld door een defect apparaat of onverzekerde ziektekosten, hebben daarvoor dan mogelijk geen geld. Als de uitgaven onvermijdbaar zijn en zich al tijdens het uitzingen voordoen, zal de uitzingtonermijn van deze huishoudens bovendien slinken ten opzichte van de maximaal haalbare termijn die wij hebben berekend. Ook huishoudens die niet optimaal budgetteren zullen eerder in de problemen komen dan in onze prognoses. We weten bijvoorbeeld dat het voor mensen na een inkomensschok lastig is om hun bestedingspatroon aan te passen (Ravina, 2019). Tegenover deze bronnen van overschatting van de uitzingtonermijn staan ook niet-geobserveerde kenmerken waardoor de uitzingtonermijn in de praktijk juist langer kan zijn dan onze schattingen, bijvoorbeeld door bovenwettelijke en ‘herleving’ van oude WW-rechten (waardoor de uitzingtonermijn voor werknemers langer kan zijn) en het niet meenemen van formele verzekeringen tegen inkomensterugval zoals een woonlasten- of aflosverzekering.

De stresstest geeft een *dynamische* inkomensschok in Mimosi, maar de rest van het model is *statisch*. Dat wil zeggen dat we de inkomenspositie van een persoon berekenen gegeven dat diens ‘toestand’ niet verandert: deze persoon wordt bijvoorbeeld niet arbeidsongeschikt en krijgt geen (extra) kind.⁷ Daarom geeft deze stresstest alleen de gevolgen weer voor het inkomen van huishoudens, en wordt er geen rekening

³ Belastingen op autogebruik imputeren we conform de methoden gehanteerd voor de doorrekening van het klimaatakkoord (CPB, 2019). We gebruiken het WoonOnderzoek Nederland (CBS, 2019) voor de imputatie van gemeentelijke en waterschapshellingen, erfpacht, onroerendezaakbelasting en de kosten van een opstalverzekering. De maandlasten voor vervoer (brandstofkosten privévoertuigen en gebruik van openbaar vervoer), abonnementen (internet, telefonie en tv), contributies/deelname sport en onderwijs zijn geïmputeerd met behulp van het Budgetonderzoek van het CBS, zie [link](#).

⁴ Zie [link](#).

⁵ We kijken hier naar het liquide vermogen, dat wil zeggen giraal of contant geld, of andere bezittingen die vrijwel direct daarin omgezet kunnen worden (zoals aandelen en obligaties). Onroerend goed rekenen we daarom niet tot het liquide vermogen.

⁶ We houden bij het bepalen van de uitzingtonermijn dus geen rekening met de [richtlijnen van het Nibud](#) om een financiële buffer achter de hand te houden voor onverwachte, grotere en noodzakelijke uitgaven, die dus niet gebruikt mag worden voor dalende of wisselende inkomsten.

⁷ Ook houdt de stresstest geen rekening met lastenstijgingen, bijvoorbeeld huurverhogingen en hogere hypotheekrente in geval van variabele rente of een binnenkort aflopende rentevaste periode.

gehouden met dynamische gedragseffecten zoals het vinden van een nieuwe baan of het uitstellen van een huwelijk. Door te abstraheren van dergelijke, persoonsgebonden gebeurtenissen geven we een zo zuiver en objectief mogelijk beeld van de gevolgen van een inkomensschok.

2.3 Scenario's

Het kan veel uitmaken of een hoofdkostwinner alleen de primaire inkomensbron verliest of daarnaast ook de secundaire inkomensbronnen. Ook is het mogelijk dat zowel de hoofdkostwinner als zijn/haar partner inkomen verliest. Daarom bespreken we drie scenario's:

2.3.1 Scenario 1: de primaire inkomensbron van de hoofdkostwinner wordt geschokt

Zelfstandigen: in het eerste scenario wordt het inkomen van zelfstandige hoofdkostwinners op nul gezet en ontvangen zij de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo). Dit is een aanvulling tot het wettelijk sociaal minimum⁸, waarbij rekening gehouden wordt met het inkomen van de partner (partnertoets). Het zelfstandigeninkomen van een eventuele partner blijft behouden, tenzij deze partner meewerkt in de onderneming van de hoofdkostwinner. In de hoofdanalyses berekenen we de gevolgen van de huidige regeling, de Tozo 2. In paragraaf 3.1.1 vergelijken we de effecten van de Tozo 2 met een variant waarin geen enkele vorm van steun wordt toegekend en met de hiervoor geldende regeling, de Tozo 1. Het verschil tussen deze twee regelingen is dat er in de toekenning van de Tozo 1 geen rekening werd gehouden met het inkomen van de partner.

Werknemers: in het eerste scenario wordt het looninkomen van hoofdkostwinners die werknemer zijn op o gezet, en krijgen zij WW toegekend. De duur van de WW-uitkering hangt af van het arbeidsverleden van de werknemers en is zodoende sterk afhankelijk van hun leeftijd. We gebruiken daarom de gemiddelde WW-duur per leeftijd om een schatting te maken van het WW-recht van een werknemer.⁹ De simulaties hebben betrekking op het gehele fiscale jaar 2020. Als de WW-rechten binnen het jaar uitgeput zijn, stroomt de persoon door van de WW naar de Bijstand, mits daarop recht bestaat. Een jonge werknemer met een gemiddelde WW-duur van drie maanden ontvangt bijvoorbeeld drie maanden een WW-uitkering en negen maanden een bijstandsuitkering (rekening houdend met het partnerinkomen). De hoogte van de WW-uitkering bedraagt 70% van het laatstverdiende loon (75% in de eerste twee maanden), rekening houdend met de hoogte van het maximumdagloon voor de WW.¹⁰

2.3.2 Scenario 2: primaire en eventuele secundaire inkomensbronnen hoofdkostwinner worden geschokt

Zelfstandigen: in het tweede scenario verliezen zelfstandige hoofdkostwinners ook hun eventuele looninkomen dat zij naast hun zelfstandigeninkomen verdienen. 43% van de zelfstandige hoofdkostwinners heeft behalve inkomsten uit winst ook looninkomen. Dit zijn zelfstandigen met een 'bijbaan'. Bijverdiensten uit loondienst kunnen gezien worden als een alternatieve en 'informele' vorm van verzekeren tegen tijdelijke of langdurige tegenvallende inkomsten als zelfstandige, zie Berkhout en Euwals (2016). In dit scenario komt het looninkomen van de zelfstandige te vervallen en komt daarvoor een WW-uitkering in de plaats. Het veronderstellen van het wegvallen van ook het looninkomen van een zelfstandige (of vice versa het winstinkomen van een werknemer) doet recht aan het feit dat de coronacrisis specifieke sectoren treft. Mensen die hun inkomen deels als zelfstandige en deels als werknemer verdienen, zullen dat vaak in dezelfde sector doen, omdat ze soortgelijke werkzaamheden zullen verrichten.

⁸ Dit bedraagt 1.680 euro per maand voor paren en 1.230 euro per maand voor alleenstaanden (cijfers 2020).

⁹ Deze gegevens hebben we ontvangen van het UWV en zijn te zien in bijlage B.

¹⁰ Het maximumdagloon bedraagt 4.845,47 euro per maand (1 juli 2020).

Werknemers: in het tweede scenario schokken we het inkomen uit loon, en eventueel ook zelfstandigeninkomen van hoofdkostwinners die vooral inkomen uit loon verdienen. Dit zijn dus werknemers die een bestaan als zelfstandige ‘erbij doen’. Deze laatste groep is betrekkelijk klein.

2.3.3 Scenario 3: zowel winst als loon van de hoofdkostwinner en partner wordt geschokt

In het derde scenario verliezen hoofdkostwinners en hun eventuele partners al hun arbeidsinkomen, zowel hun inkomen als zelfstandige als hun looninkomen. Ook het inkomen van de partner kan worden gezien als een alternatieve vorm van verzekeren tegen tegenvallende inkomsten als zelfstandige (zie Berkhout en Euwals, 2016). Door deze ook te schokken krijgen we inzicht in de mogelijke effecten van deze informele vorm van verzekeren. Dit scenario maakt tevens inzichtelijk wat de mogelijke gevolgen zijn als beide partners hun inkomsten verliezen, bijvoorbeeld als zij werkzaam zijn in dezelfde sector. Bijlage C bevat informatie over hoe vaak hoofdkostwinners en partners in dezelfde sector werkzaam zijn. In 2014 had ongeveer 4% van de werknemers een partner die werkzaam is bij hetzelfde bedrijf.¹¹ Onder huishoudens die vooral afhankelijk zijn van een inkomen als zelfstandige, werkt de partner in ongeveer 30% van de gevallen ook als zelfstandige in dezelfde sector als die van de hoofdkostwinner, zie ook tabel C1 in de bijlage. Onder huishoudens die vooral afhankelijk zijn van looninkomen, werken beide partners in 6 tot 14% van de gevallen in dezelfde sector. Onder werknemers is de kans op een simultane inkomensschok voor beide partners dus aanzienlijk kleiner.

3 Resultaten

3.1 Scenario 1

In scenario 1 wordt de belangrijkste inkomensbron van hoofdkostwinners geschokt. Voor zelfstandigen is dit de winst, voor werknemers is dit het loon. Hieronder bespreken we de uitzingtermijnen voor dit scenario.

Als een huishouden een uitzingtermijn heeft van hooguit drie maanden, kwalificeren we dit huishouden als *nauwelijks schokbestendig*. Een huishouden met een uitzingtermijn van zes maanden of korter is *beperkt schokbestendig*.

3.1.1 Scenario 1 voor zelfstandigen: Tozo 1 en 2 versus geen steun

Zonder inkomenssteun zou een aanzienlijk deel van de zelfstandigen bij omzetverlies op korte termijn in de financiële problemen raken; daarmee legt deze stresstest een beperkte schokbestendigheid onder een fors deel van de zelfstandigen bloot. Aan zelfstandigen zijn in de periode maart tot mei 2020 onder de Tozo-regeling ruim 179.000 uitkeringen verstrekt.¹² In figuur 3.1 vergelijken we de effecten van Tozo 1 en Tozo 2 met een variant van scenario 1 waarin we aan zelfstandigen geen enkele vorm van inkomenssteun toekennen, dus ook geen reguliere bijstand, bijzondere bijstand of bbz.¹³ Normaal gesproken zouden zelfstandigen, onder strengere voorwaarden dan de Tozo 2, hier wel aanspraak op kunnen maken. Aan het begin van de crisis werd echter geconstateerd dat deze regelingen slecht uitvoerbaar waren op de schaal die het kabinet noodzakelijk achtte.¹⁴ Daarom is het zinvol om deze variant te vergelijken met de varianten waarin wel Tozo wordt toegekend. In de variant zonder enige vorm van directe inkomenssteun (anders dus dan toeslagen en het gangbare progressieve belastingstelsel) heeft 14% een uitzingtermijn van hooguit zes maanden, en 10,5% van de huishoudens een uitzingtermijn van maximaal drie maanden. Dit komt neer op ongeveer 87

¹¹ Zie [link](#).

¹² Zie [link](#).

¹³ Besluit bijstand zelfstandigen.

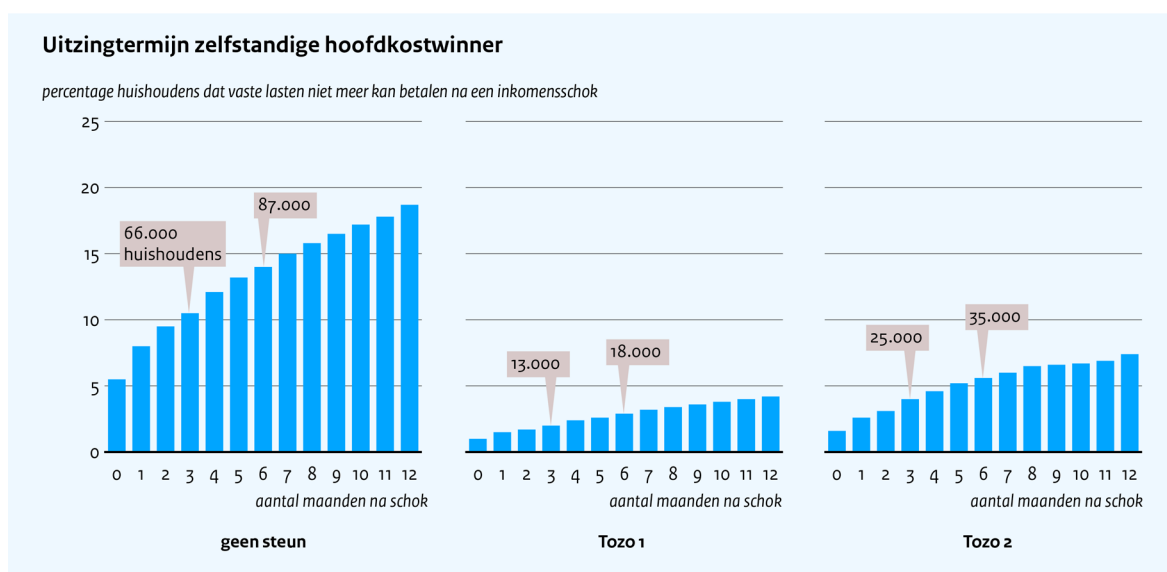
¹⁴ Zie [link](#).

duizend huishoudens die beperkt schokbestendig zijn, waarvan 66 duizend huishoudens nauwelijks schokbestendig zijn. Onder de Tozo 2 daalt het percentage beperkt schokbestendige huishoudens naar 5,6%, oftewel 35 duizend huishoudens, waarvan bijna 25 duizend huishoudens (4%) nauwelijks schokbestendig is.

De meerderheid van de huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner heeft in scenario 1 geen begrotingstekort. In de variant zonder enige vorm van steun kan 60,1% van de huishoudens alsnog rondkomen van het geschokte inkomen. Dit komt doordat in dit scenario eventueel looninkomen en het inkomen van de partner niet geschokt worden. In paragraaf 3.2 bespreken we het effect van het eventueel wegvallen van deze inkomensbronnen. Door de Tozo 1 en Tozo 2 ligt het percentage huishoudens zonder begrotingstekort nog hoger, op respectievelijk 85,8% en 74,9%.

De aanscherping van de Tozo heeft geleid tot een verdubbeling van het aantal huishoudens met een korte uitzingtermijn. Zoals we beschreven in paragraaf 2.2, was eerder dit jaar de Tozo 1 van kracht. De Tozo 1 kende geen partnertoets. Hierdoor kan het Tozo-bedrag hoger uitvallen. Als we in scenario 1 niet de Tozo 2 maar de Tozo 1 toekennen aan zelfstandige hoofdkostwinners, dan halveert het percentage huishoudens dat beperkt schokbestendig is van 5,6% naar 2,9%. Het percentage huishoudens dat nauwelijks schokbestendig is zou eveneens bijna halveren, van 4% naar 2%. De partnertoets heeft dus merkbare invloed op de financiële kwetsbaarheid van huishoudens die vooral afhankelijk zijn van het inkomen van een zelfstandige.

Figuur 3.1 Frequentie van uitzingtermijnen huishoudens met zelfstandige hoofdkostwinners voor 3 varianten van scenario 1

3.1.2 Scenario 1 voor werknemers

Een aanzienlijk aantal huishoudens waarvan de hoofdkostwinner in loondienst is, heeft een korte uitzingtermijn. Voor 4,5 miljoen huishoudens is de hoofdkostwinner in loondienst. In vergelijking met huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner is het percentage huishoudens met een uitzingtermijn van hooguit drie maanden ongeveer vier keer zo laag, namelijk 1,1% tegenover 4%, zie figuur 3.2. Het aantal huishoudens is echter groter omdat er veel meer werknemers dan zelfstandigen zijn: ongeveer 48 duizend huishoudens hebben een uitzingtermijn van hooguit drie maanden, en 71 duizend een uitzingtermijn van hooguit zes maanden. Bijna 93% van de huishoudens kan zijn lasten blijven betalen uit het geschokte inkomen en hoeft dus geen vermogen aan te wenden. Deze groep heeft voldoende aan de WW-uitkering (die doorgaans hoger is dan de Tozo), en/of kan leunen op het inkomen van de partner. Dit effect bespreken we in paragraaf 3.2.

Figuur 3.2 Frequentie van uitzingtermijnen in scenario 1, huishoudens met hoofdkostwinner in loondienst

3.1.3 Kenmerken kwetsbare huishoudens

Huishoudens met een korte uitzingtermijn hebben structureel hogere vastelastenratio's. De vastelastenratio is de optelsom van de vaste lasten (alle lasten genoemd in paragraaf 2.1 behalve voeding) gedeeld door het besteedbaar huishoudinkomen. Volgens het Nibud is de vastelastenratio van een huishouden idealiter niet hoger dan 0,5 en meer dan 0,6 wordt gezien als zorgwekkend.¹⁵ Er moet namelijk nog voldoende inkomen overblijven voor uitgaven aan voeding, kleding en sociale participatie, en om te sparen. Tabel 3.1 laat zien dat meer dan 40% van de zelfstandige huishoudens met een korte uitzingtermijn al voor de schok een vastelastenratio boven de 0,5 heeft. Voor werknemers geldt dit zelfs voor meer dan 90% van de huishoudens met een korte uitzingtermijn. Het is per definitie niet of nauwelijks mogelijk om op vaste en noodzakelijke lasten te bezuinigen, vooral op de korte termijn (zie paragraaf 4). Daarom is het voor de huishoudens met hoge lastenratio's ook nauwelijks mogelijk om een buffer op te bouwen.

Tabel 3.1 Percentage huishoudens met vaste- en totalelastenratio's boven de Nibud-richtlijnen (voor de schok)

	Uitzingtermijn			
	Geen begrotingstekort	> 6 maanden	<= 6 maanden	<= 3 maanden
Huishoudens met zelfstandige Hoofdkostwinner				
Met vastelastenratio > 0,5 (%)	18,4	26,0	44,6	42,7
Met totalelastenratio > 0,9 (%)	4,1	4,3	9,4	9,0
Huishoudens met hoofdkostwinner in loondienst				
Met vastelastenratio > 0,5 (%)	28,3	94,5	96,2	96,0
Met totalelastenratio > 0,9 (%)	0,9	23,0	32,0	33,6

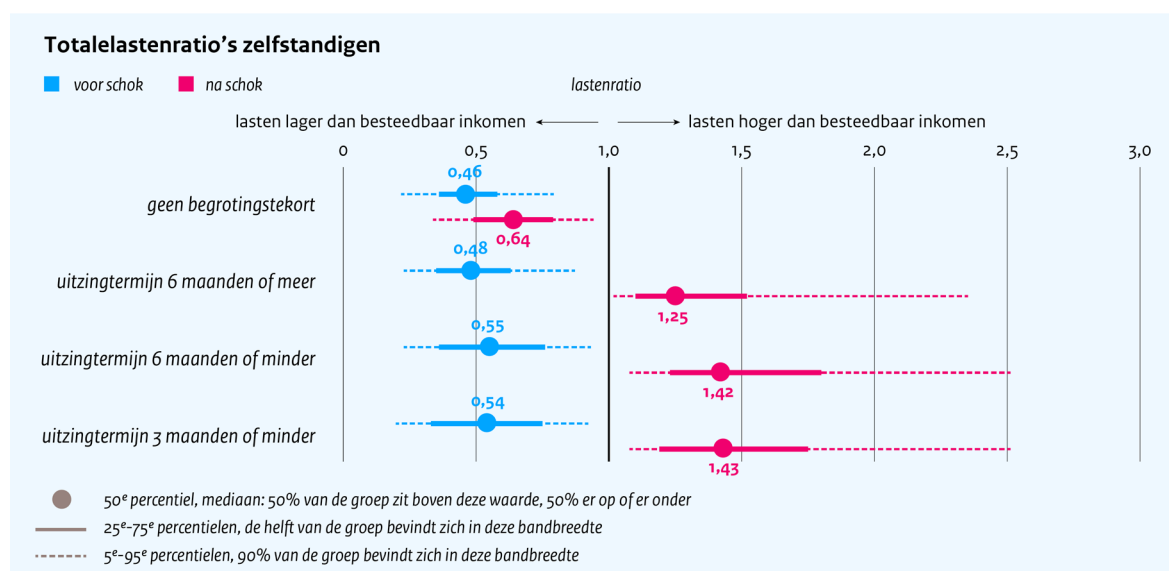
¹⁵ Zie [link](#).

Huishoudens met een kortere uitzingtermijn hebben hogere totalelastenratio's, en kunnen daardoor minder buffer opbouwen. De totalelastenratio wordt berekend door bij de vaste lasten de kosten voor voeding op te tellen en dit te delen door het besteedbaar huishoudinkomen. Deze zijn te zien in figuur 3.4 en 3.5. Deze figuren vergelijken de doorsnee totalelastenratio en de spreiding daaromheen voor en na de schok. De figuren laten zien dat de totalelastenratio's hoger zijn voor huishoudens met kortere uitzingtermijnen. Het Nibud raadt aan om minimaal 10% van het inkomen te sparen om zo een buffer op te bouwen voor onverwachte uitgaven en tegenvallers.¹⁶ Tabel 3.1 laat zien dat voor 9% van de zelfstandigen en meer dan 30% van de werknemers met een korte uitzingtermijn dit niet mogelijk is: voor hen is de totalelastenratio hoger dan 0,9, wat betekent dat hun maandelijkse besteedbare huishoudinkomen bijna helemaal opgaat aan het bekostigen van de vaste en noodzakelijke lasten. Voor deze groep is er dus ook nauwelijks ruimte voor onverwachte uitgaven of uitgaven aan sociale participatie. Voor de huishoudens zonder begrotingstekort is dit veel minder vaak het geval. Omdat we in deze stresstest – in tegenstelling tot de 10%-richtlijn van het Nibud – geen rekening houden met niet-noodzakelijke kosten, bijvoorbeeld van kleding en sociale participatie, onderschatten we de omvang van groep die maandelijks te weinig geld overhoudt om te sparen: de genoemde percentages van huishoudens niet kunnen sparen (9% van de zelfstandigen en 30% van de werknemers) liggen in de praktijk dus waarschijnlijk hoger.

Voor huishoudens met een korte uitzingtermijn zijn de totale lasten in doorsnee 1,1 keer (voor werknemers) tot 1,4 keer (voor zelfstandigen) hoger dan het geschokte besteedbaar huishoudinkomen.

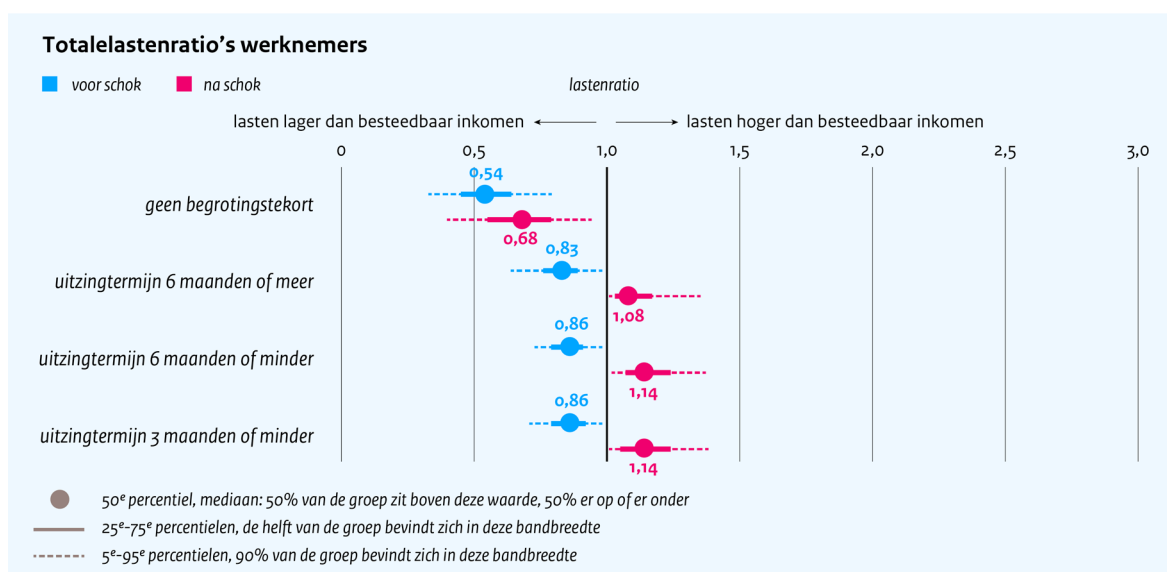
In scenario 1 hebben zelfstandige huishoudens een doorsnee begrotingstekort ter grootte van 40% van hun besteedbaar inkomen. Het doorsnee begrotingstekort van werknemers bedraagt 13% van hun geschokte inkomen. Dit is te zien in figuren 3.4 en 3.5. Zelfstandigen hebben dus niet alleen relatief vaker een korte uitzingtermijn dan werknemers, hun begrotingstekort is ook aanmerkelijk groter. Voor zelfstandigen is de spreiding ook forser: een aanzienlijk deel van de zelfstandigen huishoudens heeft na de schok een totalelastenratio van 1,5 tot 2,5. Aangezien het niet of nauwelijks mogelijk is om op korte termijn op de vaste en noodzakelijke lasten te bezuinigen, krijgen deze huishoudens zodra het vermogen is opgemaakt te maken met forse betalingsproblemen.

Figuur 3.4 Boxplot totalelastenratio's zelfstandigen

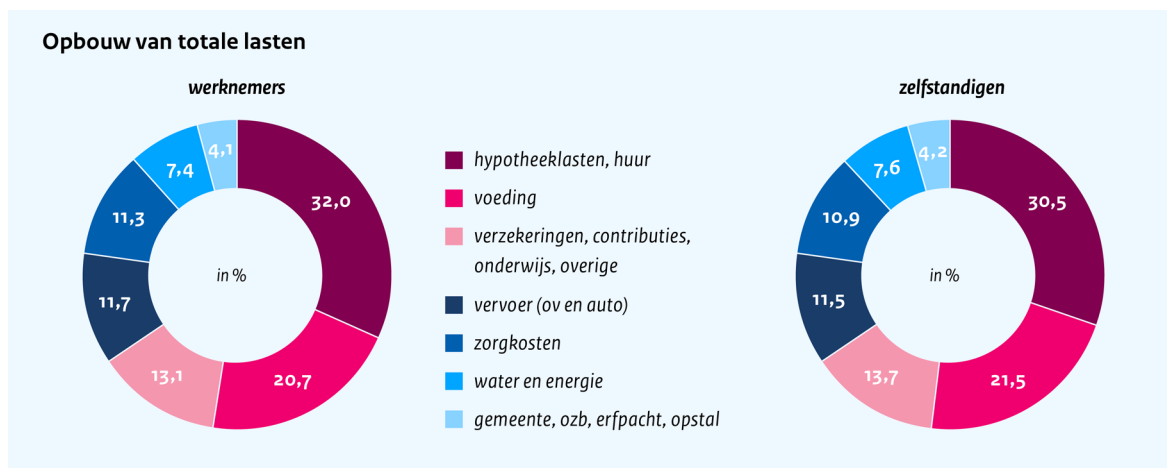
¹⁶ Zie [link](#).

Figuur 3.5 Boxplot totalelastenratio's werknemers

Huishoudens geven het meeste uit aan hypotheeklasten, huur en voeding. Figuur 3.6 laat zien hoe de verschillende typen vaste en noodzakelijke lasten zich tot elkaar verhouden.¹⁷ De uitgavenpatronen van werknemers en zelfstandigen verschillen nauwelijks van elkaar. Voor beide groepen beslaan woonlasten meer dan 30% van de totale lasten. Daarna is voeding de grootste kostenpost, die iets meer dan 20% van de totale lasten beslaat.

Figuur 3.6 Opbouw van de vaste en noodzakelijke lasten

Het vermogen van huishoudens met een korte uitzingtermijn is substantieel lager. De relatief hoge lastenratio's voor huishoudens met korte uitzingtermijnen vertalen zich in een lager vermogen. Tabel 3.2 laat zien dat voor zelfstandigen met een korte uitzingtermijn het mediane liquide vermogen (bank- en spaartegoeden, aandelen en obligaties) van huishoudens slechts 737 tot 1.242 euro bedraagt. Dit zijn fors kleinere bedragen dan het liquide vermogen van huishoudens met een langere uitzingtermijn (28 duizend euro). Voor huishoudens waarvan de hoofdkostwinner werknemer is observeren we een soortgelijk verschil: tabel 3.3 laat zien dat het doorsnee vermogen van huishoudens met korte uitzingtermijn slechts 170 tot 410 euro is, terwijl voor de huishoudens met een langere uitzingtermijn dit bedrag bijna 30 duizend euro is.

¹⁷ Verschillen in de noodzakelijke kosten voor voeding komen door verschillen in gemiddelde huishoudenscompositie.

Tabel 3.2 Vermogen en besteedbaar huishoudinkomen voor en na de schok van huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner (Tozo 2-variant)

	Uitzingtermijn			
	geen begrotingstekort	> 6 maanden	<= 6 maanden	<= 3 maanden
Mediaan liquide vermogen (euro)	19.589	28.448	1.242	737
Mediaan besteedbaar huishoudinkomen voor de schok (duizenden euro's)	67,6	67,2	55,6	56,4
Mediaan besteedbaar huishoudinkomen na de schok (duizenden euro's)	47,9	23,4	16,6	16,7

Tabel 3.3 Vermogen en besteedbaar huishoudinkomen voor en na de schok van huishoudens met een hoofdkostwinner in loondienst

	Uitzingtermijn			
	geen begrotingstekort	> 6 maanden	<= 6 maanden	<= 3 maanden
Mediaan liquide vermogen (euro)	10.964	12.476	410	170
Mediaan besteedbaar huishoudinkomen voor de schok (duizenden euro's)	50,2	32,2	26,4	25,6
Mediaan besteedbaar huishoudinkomen na de schok (duizenden euro's)	40,9	23,7	19,5	18,7

Het besteedbaar inkomen van huishoudens met een korte uitzingtermijn is ook lager. Huishoudens met een korte uitzingtermijn hebben minder mogelijkheden om te sparen, omdat hun inkomens voor de schok al lager zijn. Voor zelfstandige huishoudens met korte uitzingtermijnen is het doorsnee besteedbaar huishoudinkomen voor de schok ongeveer 56 duizend euro per jaar, voor de overige huishoudens is dit 67 tot 68 duizend euro. Voor huishoudens met een hoofdkostwinner in loondienst is het inkomen ongeveer 26 duizend euro voor huishoudens met een korte uitzingtermijn, tegenover 50 duizend euro voor huishoudens zonder begrotingstekort. Na de schok wordt het verschil nog substantiëler: het mediane besteedbaar huishoudinkomen is bijna 17 duizend euro per jaar voor zelfstandige huishoudens met een korte uitzingtermijn, en 19 tot 20 duizend euro voor werknemers.

Huishoudens met korte uitzingtermijnen zijn vaker huurder, alleenstaand of eenverdiener, hebben vaker kinderen en zijn jonger. Tabel 3.4 laat zien dat in vergelijking met de gehele werkende populatie, huurders oververtegenwoordigd zijn in de groepen huishoudens met een uitzingtermijn twaalf maanden of minder.¹⁸ Zo is 35% van de totale werkende populatie huurder, maar voor huishoudens met een kortere uitzingtermijn is dit 39%. Huishoudens met kortere uitzingtermijnen zijn ook vaker alleenstaand of eenverdiener. Tweeverdieners hebben logischerwijs minder vaak een kortere uitzingtermijn. Het hebben van kinderen, en de kosten die daarbij komen kijken, leidt ook tot kortere uitzingtermijnen. Tot slot zijn huishoudens met een hoofdkostwinner van 35 jaar of jonger oververtegenwoordigd in de groep huishoudens met een kortere uitzingtermijnen, en hoofdkostwinners ouder van 35 jaar zijn juist ondervertegenwoordigd.

¹⁸ Een uitsplitsing naar uitzingtermijnen maximaal drie of zes maanden is vanwege de statistische betrouwbaarheid niet mogelijk.

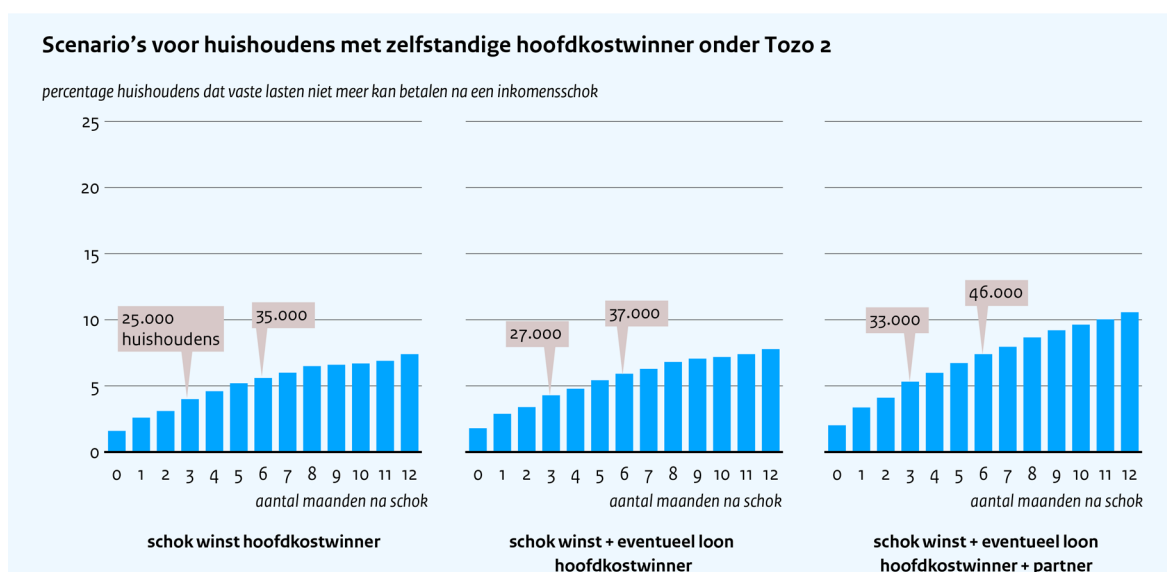
Tabel 3.4 Kenmerken van huishoudens met korte en langere uitzingtermijnen in vergelijking met de gehele populatie

	Totale populatie (%)	Uitzingtermijn	
		>12 maanden (%)	<=12 maanden (%)
Huurders	35	35	39
Kopers	65	65	61
Alleenstaande met kinderen	5	5	9
Alleenstaande zonder kinderen	34	33	61
Eenverdiener met kinderen	2	2	6
Eenverdiener zonder kinderen	3	3	4
Tweeverdieners met kinderen	26	27	12
Tweeverdieners zonder kinderen	30	31	7
35 jaar of jonger	25	25	30
Ouder dan 35 jaar	75	75	70

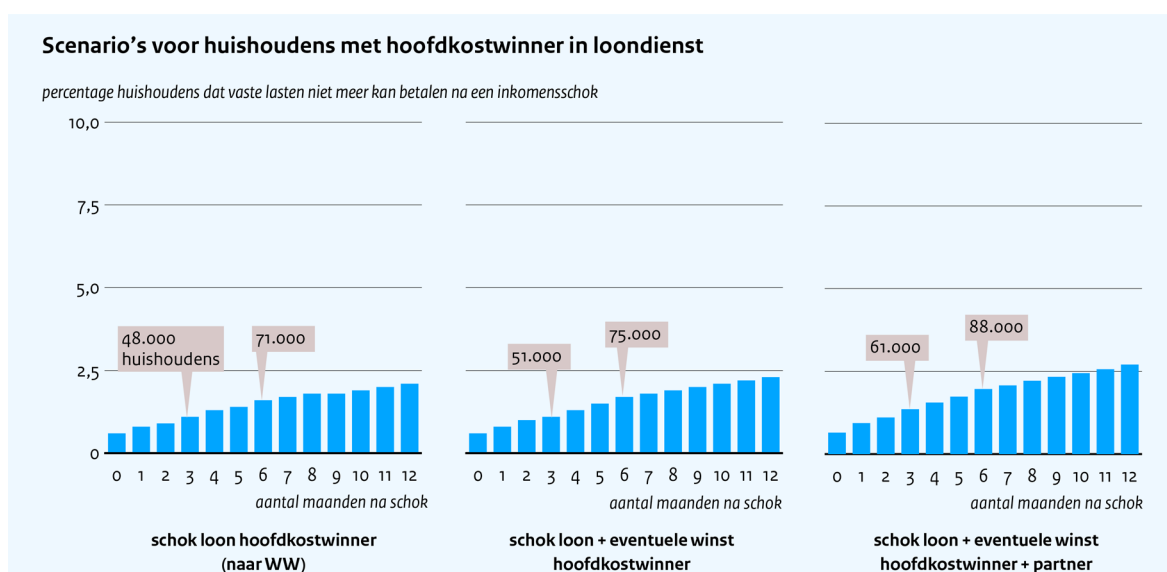
3.2 Scenario's 2 en 3

Als het aanvullende inkomen uit loon en het inkomen van de partner ook wegvallen, neemt het aantal huishoudens met korte uitzingtermijnen zichtbaar toe. Als zelfstandigen ook hun inkomsten uit hun 'bijbaan' verliezen, zichtbaar gemaakt in scenario 2, dan neemt het aantal huishoudens met een korte uitzingtermijn beperkt toe, zie figuur 3.8. Als zowel het eventuele additionele looninkomen van de zelfstandige als het gehele inkomen van diens eventuele partner wegvallen in scenario 3, neemt het percentage huishoudens met een korte uitzingtermijn wel zichtbaar toe. Het percentage huishoudens met een uitzingtermijn van hooguit drie maanden stijgt in scenario 3 van 4% in scenario 1 naar 5,3% (zo'n 33 duizend huishoudens), en het percentage huishoudens met een uitzingtermijn van hooguit zes maanden stijgt van 5,6% naar 7,4% (zo'n 46 duizend huishoudens). Deze cijfers tonen aan dat een deel van de zelfstandigen zichzelf 'informeel' heeft verzekerd tegen inkomensderving in de vorm van additioneel inkomen uit loondienst en vooral het inkomen van de partner. Voor huishoudens waarvan de hoofdkostwinner werknemer is, is er nauwelijks verschil tussen scenario's 1 en 2, omdat werknemers er zelden significante neveninkomsten als zelfstandige op nahouden. Ook het procentuele verschil tussen scenario 1 en 3 is kleiner bij werknemers. Desalniettemin neemt in scenario 3 het aantal huishoudens met een uitzingtermijn van hooguit drie maanden toe naar bijna 61 duizend huishoudens, het aantal huishoudens dat het maximaal zes maanden uitzingt stijgt naar ruim 88 duizend huishoudens. In totaal stijgt in scenario 3 het aantal huishoudens met een uitzingtermijn van hooguit drie en zes maanden naar respectievelijk 94 duizend en 134 duizend huishoudens.

Figuur 3.8 Frequentie van uitzingtermijnen huishoudens met zelfstandige hoofdkostwinners in drie scenario's

Figuur 3.9 Frequentie van uitzingtermijnen huishoudens met hoofdkostwinners in loondienst in drie scenario's

3.3 Het effect van toeslagen en lagere belastingen

Lagere belastingen en de hogere toeslagen dempen het effect van de schok. Behalve de Tozo 2 of WW ontvangen huishoudens die een inkomensdaling ervaren ook hogere toeslagen en gaan ze minder inkomstenbelasting betalen. Hierbij dient opgemerkt te worden dat we er in de voorgaande analyse van uitgaan dat alle huishoudens de toeslagen aanvragen waar ze recht op hebben. In de praktijk vraagt een deel van de huishoudens de toeslagen echter niet (succesvol) aan: het niet-gebruik van toeslagen lag anno 2018 op gemiddeld 10% (IBO toeslagen deelonderzoek 1, 2019). Voor zelfstandigen ligt het niet-gebruik nog hoger, namelijk op gemiddeld 22% tussen 2014 en 2016 (Berkhout et al., 2019). Ook kennen we in onze analyse de toeslagen direct toe, terwijl het huishouden soms daarvoor tot het nieuwe kalenderjaar moet wachten, omdat de kostwinners gedurende het lopende jaar al te veel hebben verdiend om voor de toeslag in aanmerking te

komen.¹⁹ Om die reden hebben we ook een scenario doorgerekend zonder het effect van (extra) toeslagen. Dan zou in scenario 1 (waarin we uitgaan van de Tozo 2) het aantal huishoudens met een uitzingtermijn van maximaal drie maanden met ruim 63% toenemen van 73 duizend naar 119 duizend huishoudens, en 168 duizend huishoudens zou het hooguit zes maanden volhouden. In scenario 3 zou het aantal huishoudens met een uitzingtermijn van drie maanden of minder uitkomen op 149 duizend huishoudens, en 209 duizend huishoudens zouden het maximaal zes maanden volhouden. Dit kan worden gezien als de bovengrens van het aantal huishoudens dat op korte termijn niet meer zijn vaste en noodzakelijke maandlasten kan betalen.

4 Conclusies en beleidsimplicaties

4.1 Conclusies

Onder huishoudens met een zelfstandige als hoofdkostwinner is een veel groter percentage kwetsbaar voor inkomensverlies dan onder huishoudens met een werknemer als hoofdkostwinner. Werknemers worden in geval van werkloosheid beschermd door de WW, maar voor zelfstandigen is er normaal gesproken niet een dergelijke voorziening. Daarom hebben zelfstandigen zonder directe inkomenssteun vergeleken met werknemers een tien keer zo grote kans om al binnen drie maanden na een inkomensschok de vaste en noodzakelijke lasten niet meer te kunnen betalen. Om deze huishoudens te beschermen tegen de gevolgen van de coronacrisis heeft de overheid de Tozo-regeling geïntroduceerd. De Tozo verkleint het aantal zeer kwetsbare huishoudens met een zelfstandige kostwinner aanzienlijk, hoewel zelfstandigen dan nog steeds een vier keer zo hoge kans hebben op een uitzingtermijn van maximaal drie maanden vergeleken met werknemers. Onder zelfstandigen is dus een relatief grote groep huishoudens nauwelijks of beperkt schokbestendig. Gezien hun grotere inkomensonzekerheid in vergelijking met werknemers, niet alleen tijdens een crisis maar ook in normale tijden, is dit het omgekeerde van wat je zou hopen/verwachten.

Het reguliere en tijdelijke steunbeleid heeft het aantal huishoudens met een korte uitzingtermijn gereduceerd, maar er blijft een groep die na een inkomensschok direct kwetsbaar is. Ongeveer 73 tot 94 duizend huishoudens zijn nauwelijks schokbestendig, afhankelijk van het stresstestsscenario. 106 duizend tot 134 duizend huishoudens hebben een uitzingtermijn van hooguit zes maanden. Deze groepen hebben ondanks de reguliere sociale zekerheid (waaronder de WW, bijstand en het toeslagenstelsel) en de steunpakketmaatregelen (in het bijzonder de Tozo) niet voldoende inkomen en vrij beschikbaar vermogen om langer dan drie maanden hun vaste en noodzakelijke lasten te betalen. Deze groepen hebben doorgaans een lager inkomen, lagere liquide buffers en geven relatief veel van hun inkomen uit aan vaste en noodzakelijke lasten. Ze zijn ook vaker alleenstaand of eenverdiener en komen dus vaker rond van één inkomen, zijn vaker huurder, en hebben vaker kinderen, wat hun maandlasten opdrijft.

Een groot deel van de huishoudens met een begrotingstekort na werkverlies heeft voldoende vermogen om het lang uit te kunnen zingen, maar dit kan afbreuk doen aan hun financieel welzijn op de lange termijn. Buffers zijn er deels om financiële tegenslag, zoals inkomensverlies, op te kunnen vangen. Het interen op de buffers om rond te komen betekent echter dat het huishouden steeds minder ruimte heeft om

¹⁹ Omdat we abstraheren van wanneer in het jaar de inkomensschok optreedt, kunnen we niet bepalen wat het jaarinkomen als som van een arbeidsinkomen en een uitkeringsinkomen bedraagt.

onvoorziene of (grote) incidentele uitgaven te incasseren.²⁰ Daarnaast is de liquide buffer voor veel zelfstandigen een belangrijke component in de 4^e pijler van hun pensioenvermogen (Zwinkels et al., 2017) en voor starters op de woningmarkt van toenemend belang om hun financiering rond te krijgen.²¹ Enerzijds is het begrijpelijk dat huishoudens hun korte termijn financiële verplichtingen voorrang geven boven hun lange termijn financieel welzijn en daarvoor hun buffers aanspreken. Anderzijds kunnen de oplossingen van vandaag de problemen van morgen worden.

Het reduceren van de vaste lasten is maar beperkt mogelijk en kan nieuwe kwetsbaarheden veroorzaken.

De grootste kostenpost, de woonlasten, kan in theorie worden verkleind door het verkopen van de eigen woning of het vinden van een goedkopere huurwoning.²² Dit is niet alleen een drastische en ontwrichtende oplossing, het zal in de praktijk vaak lastig haalbaar zijn: na verkoop van de eigen woning zal het moeilijk worden om een nieuwe hypotheek af te sluiten op basis van een WW- of bijstandsuitkering en het woningaanbod in de vrije huursector is beperkt en doorgaans kostbaar. Ook de wachttijden voor sociale huurwoningen zijn lang en kunnen alleen worden vermeden door een urgentieverklaring. Betaalpauses voor hypotheek- en huurlasten en huurkortingen voorkomen weliswaar op korte termijn betalingsproblemen, maar moeten ook weer ingehaald worden. Het opzeggen van verzekeringen betekent dat het huishouden in geval van schade volledig aansprakelijk is.

Lage-inkomensgroepen hebben niet alleen een hogere kans op een kortere uitzingtermijn, ze lopen ook een groter risico op inkomensverlies.

Of de nauwelijks of beperkt schokbestendige groepen in de praktijk financiële schade oplopen, hangt af van hun kans om hun werk te verliezen. De kans op werkverlies is groter voor flexwerkers (oproep- en uitzendkrachten) en voor mensen met een aflopend contract. Dat geldt tijdens deze coronacrisis ook voor werkenden in zogeheten ‘contactberoepen’, in sectoren die grotendeels stilvallen zodra er een samscholingsverbod van kracht is (zoals horeca) en in sectoren die hun geld verdienen met (internationale) reis- en vervoersbewegingen (zoals de luchtvaart en reisbranche).²³ Bovendien zijn beide factoren gecorreleerd – in de horeca werken bijvoorbeeld bovengemiddeld veel mensen met een flexibel arbeidscontract – en is uit eerder onderzoek gebleken dat werknemers met een flexibel of tijdelijk arbeidscontract en in hard getroffen sectoren relatief weinig liquide buffers hebben en al vóór de crisis relatief veel van hun inkomen kwijt waren aan vaste en noodzakelijke lasten (AFM, 2020). Welk type arbeidscontract werknemers hebben, hangt samen met de hoogte van hun inkomen: in de onderste helft van de inkomensverdeling heeft de helft van de hoofdkostwinners een vast contract, terwijl dat in de bovenste helft bijna 85% is (zie tabel D1 in bijlage D).²⁴ Ook hoofdkostwinners jonger dan 25 jaar hebben minder vaak een vaste aanstelling. Deze groepen werken ook relatief vaak in sectoren die hard zijn getroffen door de coronacrisis (zie tabel D2 in bijlage D). Dit sluit aan bij eerdere studies naar de risicogroepen op de arbeidsmarkt: mensen met de grootste kans om hun werk te verliezen door de coronacrisis, hebben vaak weinig ander huishoudinkomen of spaargeld om op terug te vallen (Van den Berge, Rabaté en Swart, 2020). Van lage-inkomensgroepen en jonge(re) kostwinners hebben we geconstateerd dat zij oververtegenwoordigd zijn in de groep huishoudens met een korte uitzingtermijn (zie paragraaf 3.1.3). Zij zijn dus niet alleen financieel kwetsbaarder, zij lopen ook een groter risico werkloos te raken.

De kans om nieuw werk te vinden, geeft een indicatie van hoe lang een huishouden het minimaal zou moeten kunnen uitzingen. Iemand die het langer kan uitzingen, is in de praktijk niet per definitie minder

²⁰ Voor huishoudens met een korte uitzingtermijn zal het veel tijd en moeite kosten om hun liquide buffers na het uitzingen weer aan te vullen: een belangrijke reden voor hun korte uitzingtermijn is dat ze reeds vóór de schok te weinig inkomen hebben om te sparen. Zij zijn dus ook na het uitzingen lange tijd kwetsbaar voor financiële tegenslagen.

²¹ Zie bijvoorbeeld [link](#).

²² We kunnen niet zien of een huishouden zichzelf heeft verzekerd tegen inkomensverlies, bijvoorbeeld in de vorm van een woonlasten- of aflosverzekering. Zie ook [link](#).

²³ Er zijn bovendien uitstralingseffecten naar toeleverende sectoren (Dieteren en Nauta, 2020).

²⁴ Ook het feit dat huurders die huurtoeslag ontvangen minder vaak een vaste aanstelling hebben, duidt op een inkomenseffect.

kwetsbaar. Een korte uitzingtermijn (van bijvoorbeeld drie maanden, analoog aan de minimumduur van de WW voor werknemers) kan voor kansrijke arbeidsmarktgroepen toereikend zijn, terwijl minder kansrijke groepen naar een (veel) langere uitzingtermijn zouden moeten streven. De kans om nieuw werk te vinden bepaalt dus de mate waarin financiële schade materialiseert. Arbeidsmarktkansen zijn onder andere afhankelijk van de leeftijd en opleidingsachtergrond van kostwinners, de sector waarin zij werken en – indien deze sector langdurig wordt geraakt – van de mogelijkheden en benodigde tijd voor omscholing.

4.2 Beleidsimplicaties

Tot dusver hebben alleen zelfstandigen directe inkomensondersteuning ontvangen via het steunpakket; dit is uitlegbaar gegeven de bevinding dat zij financieel kwetsbaarder zijn dan mensen in loondienst.

Zonder Tozo is het percentage huishoudens met een (zeer) korte uitzingtermijn onder zelfstandigen bijna tien keer zo groot als onder werknemers. Dat komt vooral omdat hun begrotingstekort fors groter is: de lasten van huishoudens met een korte uitzingtermijn zijn bij zelfstandigen in scenario 1 in doorsnee 40% hoger dan het geschokte inkomen, bij werknemers is dat ‘slechts’ 10%. Door de invoering van de Tozo is het aantal huishoudens met beperkte schokbestendigheid meer dan gehalveerd. In vergelijking met de Tozo 1 heeft de partnertoets van de Tozo 2 geleid tot een daling van het aantal huishoudens dat in aanmerking komt voor de Tozo, wat het aantal huishoudens met een beperkte schokbestendigheid vergroot.

Op de korte termijn is er voor huishoudens met een korte uitzingtermijn mogelijk aanvullend beleid nodig als ze hun inkomen verliezen. Als een inkomensschok eenmaal heeft plaatsgevonden, is er voor deze groep nauwelijks ruimte om de financiële positie te verbeteren. Ten eerste zijn vaste en noodzakelijke lasten per definitie bijna niet te vermijden. Ten tweede is het aangaan van (extra) schulden om de maandlasten te kunnen betalen voor de meeste van deze huishoudens niet verantwoord en daarom onhaalbaar: zij zullen doorgaans niet voldoen aan de leennormen voor consumptief krediet.²⁵ Daarom bestaat het risico dat zij zich wenden tot niet-gereguleerde ‘kredieten’, zoals private lease (waar in veel gevallen geen vergelijkbare inkomstenstoets wordt gedaan), en tot illegale kredietaanbieders, met een mogelijk onhoudbare of niet-passende schuldenlast tot gevolg.²⁶ Hier lijkt een rol voor de overheid weggelegd om deze huishoudens op de korte termijn van extra inkomensondersteuning te voorzien, meer middelen voor schuldsanering beschikbaar te stellen, coulanter op te treden in haar rol als schuldeiser (denk aan vorderingen van het UWV, DUO, de Belastingdienst en het CAK) en/of huishoudens te begeleiden naar het tijdig vinden van passend werk met een inkomen dat de lasten dekt. Daarnaast concludeerden we eerder dat kwetsbare huishoudens vaker alleenstaande en eenverdiener zijn en dus leven van één inkomen, vaker kinderen hebben en vaker huren. Beleid gericht op deze kwetsbaarheden zou de uitzingtermijn van deze groepen kunnen verhogen. Het bestaande belasting- en toeslagenstelsel biedt hier al mogelijkheden toe. Uit onze analyse blijkt verder dat huishoudens met een korte uitzingtermijn baat hebben bij begeleiding in het succesvol aanvragen van toeslagen, mocht er sprake zijn van niet-gebruik.

Signalen van financiële kwetsbaarheid dienen te worden gemonitord en tijdig te worden opgepakt.

Huishoudens met een korte uitzingtermijn dreigen betalingsachterstanden op te lopen en (verder) in de problematische schulden te geraken. Betalingsachterstanden leiden doorgaans tot nieuwe kosten – zoals incassokosten en verdragingsrente – en kunnen op termijn uiteraard nog ingrijpendere gevolgen hebben, zoals beslaglegging of ontruiming door een deurwaarder. Het is daarom belangrijk dat huishoudens met een betalingsachterstand snel worden geïdentificeerd en geholpen om erger te voorkomen. Achterstanden zijn indicatief voor problemen die in een later stadium lastiger op te lossen zijn. In het verleden heeft de AFM

²⁵ We houden geen rekening met lenen van familie, vrienden en kennissen.

²⁶ Bovendien betekenen deze financieringslasten extra maandlasten die dus moeten worden meegefinancierd.

instellingen gevraagd om alert te zijn bij betalingsachterstanden op hypotheek en consumptieve kredieten en klanten proactief te benaderen.²⁷ Hetzelfde zou gevraagd kunnen worden van aanbieders van andere financiële producten. Uit eerdere crises weten we echter ook dat Nederlandse huishoudens trouw hun hypotheek blijven betalen en dat achterstanden daar vaak het laatst optreden. Daarom zouden aanbieders van niet-financiële producten (denk aan energie, belastingen en abonnementen) een soortgelijke signaleringsfunctie kunnen aanmoedigen.²⁸

Een deel van de kwetsbare huishoudens kan zichzelf financieel weerbaarder maken door een grotere buffer aan te leggen. Op de langere termijn is het van belang om beleid in te voeren dat huishoudens schokbestendiger maakt. In het bijzonder voor zelfstandigen, voor wie geen bescherming tegen werkverlies bestaat zoals voor werknemers via de WW, is het hebben van een financiële buffer om de eerste maanden van inkomensverlies door te kunnen komen in feite onontbeerlijk. Omdat hier sprake is van meerdere marktfalen (een zelfstandige kan zich niet verzekeren tegen werkloosheid²⁹ en een deel van de zelfstandigen zal door kortzichtig gedrag niet uit zichzelf een financiële buffer aanleggen) ligt hier een taak voor de overheid. Het fiscaal stimuleren van sparen, met name door zelfstandigen, kan hier aan de orde zijn.³⁰ Qua vormgeving zijn allerlei opties denkbaar, waaronder de voorwaarde dat een dergelijke spaarfaciliteit op de lange termijn is gericht en alleen tussentijds mag worden aangewend in geval van werkloosheid of een sterke inkomensdaling, analoog aan de voorwaarden waaronder spaarders vervroegd een spaardeposito kunnen opnemen.³¹ Voor huishoudens die onvoldoende noodzaak ervaren om zelf een buffer aan te leggen, kunnen gedragspsychologische inzichten ook helpen om deze niet-financiële barrières weg te nemen en buffers op te bouwen (CFPB, 2020).

Een deel van de kwetsbare huishoudens heeft structureel te weinig inkomen om financiële reserves op te bouwen. Huishoudens met een korte uitzingtermijn hebben structureel lagere inkomens, lagere vermogens en hogere lasten in verhouding tot hun inkomen. Voor 43% van de zelfstandigen en 86% van de werknemers met een uitzingtermijn van maximaal drie maanden zijn de lastenratio's hoger dan de Nibud-richtlijnen. Hierdoor kunnen deze huishoudens niet of minder sparen om een buffer op te bouwen, en kunnen zij hun (relatief grote) begrotingstekort dus ook niet lang dekken. Omdat dit huishoudens met lagere inkomens betreft, hangt dit vraagstuk samen met de problematiek met betrekking tot werkende armen: werknemers en zelfstandigen aan de onderkant van de inkomensverdeling. Het CPB en het SCP hebben in *Kansrijk Armoedebeleid* (CPB en SCP, 2020) de voor- en nadelen van verschillende beleidsopties in kaart gebracht om de armoede onder werkenden in Nederland te verminderen. Denk hierbij aan aanpassingen aan fiscale en sociale zekerheidsregelingen, zoals het verhogen en verzilverbaar maken van de arbeidskorting, het verhogen van het wettelijk minimumloon of een minimumtarief voor zzp'ers. Daarnaast wordt in die publicatie beleid besproken dat gericht is op het investeren in scholing om zo de duurzame inzetbaarheid van deze werkenden te vergroten. De Commissie Borstlap (2020) doet hier ook verschillende aanbevelingen voor, zoals het instellen van een persoonlijk ontwikkelbudget, en investeren in het begeleiden van mensen in het vinden van passend werk.

²⁷ Zie bijvoorbeeld het dashboard Klantbelang Centraal ([link](#)), de Leidraad Consumenten en Incassotrajecten ([link](#)) en de 10 uitgangspunten die de AFM heeft gepubliceerd over zorgvuldige behandeling van klanten in (potentiële) betalingsproblemen tijdens de coronacrisis. Zie [link](#)

²⁸ Zie bijvoorbeeld de Nederlandse Schuldhulprouwe ([link](#)) en SchuldenLabNL ([link](#)).

²⁹ Het probleem voor aanbieders van een werkloosheidsverzekering is tweeledig: werkloosheid van een zelfstandige is moeilijk controleerbaar (zodat er een groot risico is op *moral hazard*) en risico's op werkloosheid zijn ook gecorreleerd, zoals blijkt in de coronacrisis, waar heel veel zelfstandigen tegelijk met werkloosheid te maken krijgen.

³⁰ Bij zelfstandigen is in vergelijking met werknemers ook veel minder vaak sprake van 'institutioneel sparen' via pensioenregelingen.

³¹ Zie bijvoorbeeld het overzicht van de Consumentenbond ([link](#)).

Referenties

AFM, 2020, Korte termijn financiële weerbaarheid van huishoudens. [Link](#)

Berge, W. van den, S. Rabaté en L. Swart, 2020, Crisis op de arbeidsmarkt: wie zitten in de gevarenzone? [Link](#)

Berkhout, E. en R. Euwals, 2016, Zelfstandigen en arbeidsongeschiktheid, CPB Policy Brief. [Link](#).

Berkhout, E. N. Bosch en P. Koot, 2019, Gebruik (en niet-gebruik) van toeslagen in Nederland, CPB Achtergronddocument. [Link](#).

CBS, 2019, Documentatie Woononderzoek Nederland (WoON).

CFPB, 2020, Evidence-Based Strategies to Build Emergency Savings. [Link](#)

Commissie Regulering van Werk (Commissie Borstlap) (2020). In wat voor land willen wij werken? [Link](#).

Dieteren, J. en L. Nauta, 2020, Centraliteit Sector van belang bij doorwerking schok in economie, 25 maart 2020, ESB. [Link](#)

Koot, P., M. Vlekke, E. Berkhout en R. Euwals (2016). Mimosi: microsimulatiemodel voor belastingen, sociale zekerheid, loonkosten en koopkracht, CPB Achtergronddocument. [Link](#).

Ravina, Enrichetta, 2019, Habit Persistence and Keeping Up with the Joneses: Evidence from Micro Data. NYU Working Paper No. FIN-05-046. [Link](#)

Zwinkels, W., M. Knoef, K. Caminada, K. Goudswaard en J. Been, 2017, Zelfstandigen zonder pensioen?, *Economisch Statistische Berichten*, vol. 102 (4750): 254-256.

Bijlagen

Bijlage A Details vaste en noodzakelijke lasten

Over een aantal vaste lasten hebben we op microniveau gegevens in Mimosi, andere vaste lasten hebben we bijgeschat via koppeltabellen. Mimosi bevat informatie over de volgende vaste lasten: elektriciteit, gas, huur, rentelasten van de hypotheek en overige schulden, water, motorrijtuigenbelasting en zorg. Informatie over de maandelijkse aflossing van de hypotheekschuld ontbreekt in Mimosi. Binnen de groep huishoudens met een hypotheekschuld wijzen we daarom willekeurig toe of een huishouden aflost op deze schuld of niet. Deze willekeurige toewijzing zorgt ervoor dat 55% van de huishoudens met een koopwoning niet aflost. Dit komt overeen met recente DNB-cijfers over het percentage aflossingsvrije en beleggings hypotheek (AFM, 2019). De koppeltabellen voor bijschattingen zijn samengesteld met behulp van CBS-microdata (WoON en het Budgetonderzoek). Hiermee wijzen we gemiddelde maandlasten aan huishoudens toe, rekening houdend met hun verschillende kenmerken: het aantal personen in het huishouden, het besteedbaar inkomen, onderscheid huur- of koopwoning, de WOZ-waarde van de woning en autobezit. We hebben de volgende vaste lasten bijgeschat:

- Maandlasten VvE
- Gemeentelijke en waterschapsheffingen
- Erfpacht
- Onroerendezaakbelasting (OZB)
- Opstalverzekering
- Brandstofkosten privévoertuigen en gebruik van OV-diensten
- Abonnementen (telefoon, internet en tv) en contributies/deelname aan sport
- Verzekeringen (woning-, motorrijtuig-, reis- en overige verzekeringen)
- Voeding (op basis van het Voedingscentrum/Nibud)

Aflossingen van schulden anders dan de hypotheek op de eigen woning blijven buiten beschouwing. In de stresstest wordt – in aanvulling op de financieringslasten van de hypotheek op de eigen woning – rekening gehouden met de rentelasten van studieschulden en van 'overige schulden'. Tot die laatste categorie behoren onder meer consumptief krediet (inclusief roodstand), schulden voor de financiering van aandelen, obligaties of rechten op periodieke uitkeringen, en de (hypotheek)schulden voor de financiering van een tweede woning of ander onroerend goed.³² Omdat niet bekend is of de 'overige rentelasten' op één krediet of meerdere kredieten betrekking hebben, welk(e) krediettype(n) dit betreft (bijvoorbeeld hypothecair of consumptief), noch wat daarvan de looptijd(en) is/zijn en welk aflossingsschema is overeengekomen, kunnen we geen inschatting maken van de maandelijkse aflossingsverplichtingen. De financieringslasten van studieschulden en overige schulden omvatten dus alleen rentelasten en *geen* aflossingen. Dit leidt tot een onderschatting van de vaste maandlasten.

Misbruik en fraude van de Tozo-regeling hebben we niet onderzocht. In onze analyse krijgt iedere zelfstandige die zijn of haar inkomen verliest een Tozo-uitkering. Wel toetsen we vervolgens of het huishoudinkomen boven de netto bijstandsnorm uitkomt. Voor huishoudens met een netto

³² De consumptieve schulden zijn exclusief creditcardschulden, betalingsachterstanden en de schulden bij (web)winkels, zoals verzendhuiskredieten.

huishoudinkomen hoger dan de netto bijstandsnorm wordt de Tozo-uitkering volledig afgebouwd tot aan de netto bijstandsnorm.

Bijlage B Gemiddelde WW-recht per leeftijd

Tabel B1 Gemiddeld WW-recht per leeftijd

Leeftijd	Gemiddeld WW-recht
(in jaren)	(in weken)
18	13
19	14
20	16
21	18
22	19
23	21
24	23
25	25
26	27
27	29
28	31
29	33
30	35
31	37
32	39
33	42
34	44
35	46
36	49
37	52
38 jaar of ouder	>52

Bron: UWV.

Bijlage C Hoofd en partner werkzaam in dezelfde sector

In het derde scenario verliezen hoofdkostwinners en hun eventuele partners al hun arbeidsinkomen, zowel hun inkomen als zelfstandige als hun looninkomen. Dit scenario maakt inzichtelijk wat de mogelijke gevolgen zijn als beide partners hun inkomsten verliezen, bijvoorbeeld als zij werkzaam zijn in dezelfde sector. Tabel C1 laat zien hoe vaak dit voorkomt. Resultaten zijn gebaseerd op eigen berekeningen op basis van niet-openbare microdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het betreft 2,5 miljoen huishoudens die primair afhankelijk zijn van looninkomen en 0,36 miljoen huishoudens die primair afhankelijk zijn van inkomen als zelfstandige. Omdat dit het hoogste detailniveau van sectorale uitsplitsing betreft (de 5-cijferige

SBI-code), gaat het hier vermoedelijk vaak om partners die werkzaam zijn binnen dezelfde onderneming, hetzij als mede-eigenaar in een Vof, CV of maatschap, hetzij als meewerkend gezinslid. In die gevallen is het logisch dat beide partners met dezelfde inkomensschok te kampen krijgen.

Tabel C1 Overzicht partners wel/niet werkzaam in dezelfde sector

	Primaire inkomensbron huishouden			
	Loon werknemer		Inkomen zelfstandige	
	O.b.v. sector*	O.b.v. bedrijfstak^	O.b.v. sector*	O.b.v. bedrijfstak^
Partners niet werkzaam in zelfde sector/bedrijfstak	86%	94%	63%	68%
Partners werkzaam in zelfde sector/bedrijfstak				
Beide als werknemer	11%	5%	0%	0%
Beide als zelfstandige	1%	1%	30%	29%
Eén als werknemer, één als zelfstandige	2%	0%	6%	2%
Alle huishoudens met partners	100%	100%	100%	100%

*1-letterige SBI-code; ^ 5-cijferige SBI-code; De cijfers hebben betrekking op 2018.

Bijlage D Kwetsbare arbeidsmarktgroepen

Flexibele en tijdelijke arbeidscontracten komen vooral voor onder jongeren en lage-inkomensgroepen.

7% van de hoofdkostwinners die (vooral) werknemer zijn, heeft een contract als oproep- of uitzendkracht. Onder werkende partners (mits aanwezig in het huishouden) gaat dat om 8% van de werknemers (tabel D1, laatste rij). Deze personen vatten we samen onder de noemer *flexwerkers*. In 2018 ging dit om ruim 250.000 hoofdkostwinners en ruim 160.000 partners. Nog eens 650.000 hoofdkostwinners en 370.000 partners hebben een tijdelijke arbeidsovereenkomst. Tezamen beslaan zij circa een kwart van de kostwinners in loondienst. Er zijn (demografische) groepen waarin deze percentages veel hoger liggen. Onder lage inkomensgroepen – met name de laagste 10 procent persoonlijke bruto inkomens – en onder huurders met huurtoeslag is het aandeel flexwerkers bovengemiddeld hoog. Uiteraard houden deze factoren – leeftijd, inkomen en recht op toeslagen – met elkaar verband. Ongeveer 1 op de 5 hoofdkostwinners onder de 35 jaar in het laagste inkomenskintiel heeft een ‘vaste baan’, de rest heeft een flexibel en/of tijdelijk arbeidscontract. Zelfs degenen met een voltijd baan hebben slechts in 31% van de gevallen een vaste aanstelling.³³

³³ De cijfers voor partners zijn sterk vergelijkbaar: 38% van de partners tot 35 jaar behorend tot het laagste inkomenskintiel is flexwerker en nog eens 40% heeft een reguliere baan voor bepaalde tijd.

Tabel D1 Oververtegenwoordiging van flexibele en tijdelijke arbeidscontracten

	Hoofdkostwinners				Partners			
	Vast	Bep. tijd	Flex*	Overig [^]	Vast	Bep. tijd	Flex*	Overig [^]
Woonsituatie								
Huurwoning met huurtoeslag	41%	32%	21%	6%	N.b.	N.b.	N.b.	N.b.
Leeftijd								
Tot 25 jaar	31%	44%	24%	1%	39%	42%	18%	0%
Persoonlijk bruto inkomen								
1 ^e deciel	25%	36%	36%	3%	36%	40%		24%
2 ^e deciel	34%	36%	26%	4%	37%	31%	31%	1%
3 ^e deciel	36%	34%	23%	7%	53%	26%	21%	0%
4 ^e deciel	43%	29%	19%	10%	57%	24%	18%	1%
5 ^e deciel	58%	25%	14%	4%	61%	23%	15%	1%
Alle kostwinners in loondienst	75%	17%	7%	2%	72%	19%	8%	1%

Resultaten gebaseerd op eigen berekeningen o.b.v. niet-openbare microdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek (N=3,83 mln. hoofdkostwinners / 1,97 mln. partners); * Oproep- en uitzendkrachten; ^ Dga's, Wsw'ers en stagiairs; De cijfers hebben betrekking op 2018.

Deze groepen werken ook relatief vaak in sectoren die hard getroffen zijn door de coronacrisis. Als we kijken naar sectoren die bovengemiddeld hard geraakt worden door een *lockdown*, springen er 3 in het oog: de horeca (sectorcode I), verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening (sectorcode N, waaronder reisbureaus en arbeidsbemiddeling) en cultuur, sport en recreatie (sectorcode R).³⁴ Rond de 15% van de Nederlandse kostwinners is werkzaam in één van deze sectoren (tabel D2). Dit geldt voor zowel werknemers (ruim 500.000 hoofdkostwinners en 300.000 partners) als zelfstandigen (ongeveer 80.000 hoofdkostwinners en 56.000 partners). Als we kijken naar hun achtergrondkenmerken, valt op dat dezelfde (demografische) groepen als bij de flexibele en tijdelijke arbeidscontracten oververtegenwoordigd zijn: huurders, jongeren en lage-inkomensgroepen. Dit is deels het gevolg van het feit dat in deze sectoren veel gebruik wordt gemaakt van flexibele en tijdelijke arbeidscontracten (tabel D3).³⁵

³⁴ Onder sector 'N' valt onder meer arbeidsbemiddeling. Zodoende worden over het algemeen ook uitzendkrachten aan deze sector toebedeeld, ongeacht in welke sector het inlenende bedrijf actief is. De kwetsbaarheid van werknemers in deze sectoren is dus vooral het gevolg van hun type arbeidscontract en minder van de sector waarin het inlenende bedrijf actief is. Ook binnen de groot- en detailhandel (sectorcode G) en de logistiek (sectorcode H) zijn er bedrijven die om voornoemde redenen kwetsbaar zijn, echter, hier zijn ook bedrijven die sinds de coronapandemie juist beter presteren (zoals groot- en detailhandel in levensmiddelen). Daarom ligt het minder voor de hand om deze sectoren als kwetsbaar te bestempelen.

³⁵ In tegenstelling tot eerdere cijfers over flexwerkers zijn uitzendkrachten in deze tabel buiten beschouwing gelaten aangezien zij als gevolg van een administratief artefact vrijwel volledig aan sector 'N' worden toegewezen en zodoende geen recht doen aan de sectorale uitsplitsing van flexibele en tijdelijke arbeidscontracten.

Tabel D2 Oververtegenwoordiging van kostwinners in de horeca, verhuur roerende goederen/overige zakelijke dienstverlening en cultuur/sport/recreatie

	Hoofdkostwinners		Partners	
	Werknemers	Zelfstandigen	Werknemers	Zelfstandigen
Woonsituatie				
Huurwoning met huurtoeslag	35%	22%	N.b.	N.b.
Leeftijd				
Tot 25 jaar	35%	20%	26%	15%
Persoonlijk bruto inkomen				
1 ^e deciel	49%	22%	33%	15%
2 ^e deciel	40%	20%	36%	14%
3 ^e deciel	37%	19%	32%	15%
4 ^e deciel	33%	17%	28%	15%
5 ^e deciel	26%	15%	24%	16%
Alle kostwinners	14%	14%	15%	15%

Resultaten gebaseerd op eigen berekeningen o.b.v. niet-openbare microdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek (N=3,83 mln. hoofdkostwinners in loondienst / 0,57 mln. hoofdkostwinners als zelfstandige / 1,97 mln. partners in loondienst / 0,38 mln. partners als zelfstandige); De cijfers hebben betrekking op 2018.

Tabel D3 Sectoren met de hoogste percentages oproepkrachten en aflopende arbeidscontracten

	Hoofdkostwinners		Partners hoofdkostwinner	
	Oproepkracht	Idem + baan bep. tijd	Oproepkracht	Idem + baan bep. tijd
I Horeca	12%	49%	16%	48%
R Cultuur, sport & recreatie	4%	30%	8%	32%
A Land- & bosbouw, visserij	4%	20%	12%	29%
S Overige dienstverlening	3%	28%	6%	31%
N Verhuur r.g. & ovg. zak. dvl.	3%	22%	5%	26%
Alle sectoren	2%	19%	4%	23%

Resultaten gebaseerd op eigen berekeningen o.b.v. niet-openbare microdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek (N=3,83 mln. hoofdkostwinners / 1,97 mln. partners); De cijfers hebben betrekking op 2018.